

เหรียญอึแปะสงขลา

ธีระ จันทิปะ (นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา)

อึแปะ¹ หรือเหรียญจีน มีใช้หลายพื้นที่ของภาคใต้ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้นำเหรียญเงินตราจีนเข้ามาใช้ กระทั่งชาวจีนมีความก้าวหน้าเป็นผู้นำชุมชนหรือเป็นเจ้าของเมือง จึงเริ่มผลิตเหรียญเงินตราในรูปแบบเหรียญอึแปะจีน เพื่อแลกเปลี่ยนภายในพื้นที่ปกครองของตนเองแทนการใช้หอยเบี้ยและเงินพดด้วง (เหรียญอึแปะไม่ใช่เงินตราที่ใช้กันทั่วไปในราชอาณาจักรสยามแบบเงินที่รัฐผลิตขึ้น) การใช้อึแปะสงขลาคล้ายกับอึแปะที่ใช้ในหัวเมืองปักษ์ใต้หลายแห่ง อึแปะมักปรากฏในกิจการกงสีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจการเหมืองแร่ กิจการโรงสีข้าว กิจการโรงเลื่อยโรงไม้ กิจการโรงบ่อน โรงเหล้า โรงฝิ่น มีการกำหนดค่าอึแปะเพื่อเทียบกับเงินตราของรัฐ

อึแปะสงขลา บางเรียก “เหรียญอึแปะ” “เหรียญจีน” “อัฐดิบุก” “เบี้ย” หรือ “กะแปะ” บางถิ่นจะเรียก “เบี้ยตะกั่ว” “เบี้ยตะกั่วฝนรูกกลาง” ส่วนชื่อทางราชการเรียก “เงินเหรียญตราหนังสือจีน” แต่เดิมเหรียญอึแปะในภาคใต้เป็นเหรียญเงินตราแบบอึแปะจีนชนิดหนึ่งที่ชาวจีนใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง (ราว พ.ศ.๑๑๖๑-๑๔๕๐) รูปลักษณ์ของเหรียญอึแปะ เป็นเหรียญที่หล่อจากตะกั่วผสมดีบุก ลักษณะเหรียญกลมแบน ยกขอบโดยรอบ มีความหนา ๒-๓ มิลลิเมตร ตรงกลางเป็นรู ทั้งรูกกลมและรูสี่เหลี่ยม มีอักษรหรือภาพสัญลักษณ์นูนปรากฏทั้งสองด้าน บางเหรียญมีรอยกดประทับ เหรียญอึแปะสงขลาที่พบมี ๓ ชนิด ทำขึ้นเฉพาะในเมืองสงขลา ระยะแรกมีเพียงภาษาจีน ต่อมาเพิ่มอักษรไทย อักษรอาหรับ และระยะหลังเพิ่มปีจุลศักราช ส่วนการระบุกงสีในเหรียญ ปรากฏเพียงกงสีเดียว คือ **จิ้นเฮงกงสี**

อึแปะสงขลาชนิดแรก ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “สง” อยู่ข้างบน และมีอักษรไทย “ขลา” อยู่ข้างล่าง มีอักษรอาหรับสองข้าง อ่านว่า “เนกริจิงกอรา” แปลว่า นครสงขลา ส่วนด้านที่ ๒ มีอักษรจีน ๔ ตัว อ่านว่า “ซัง เซี่ย หง ป้อ” แปลว่า อึแปะเมืองสงขลา ไม่ระบุปีที่ผลิต

อึแปะสงขลาชนิดที่สอง ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “เบี้ยสงขลา ร้อยละเหลียน” ด้านที่ ๒ มีอักษรจีนตัวเล็ก ๑ ตัว แปลว่า หัว และมีอักษรจีนตัวใหญ่รอบเหรียญ อ่านว่า “ซัง เซี่ย หง ป้อ มวย แปะ แจ็ก อี้” แปลว่า อึแปะนครสงขลา ร้อยละหนึ่งเหรียญ

อึแปะสงขลาชนิดที่สาม ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “สงขลา” อยู่ข้างบน ข้างล่างบอกปีจุลศักราช ซึ่งเหรียญที่พบมีระบุปี ๑๒๔๑ (พ.ศ.๒๔๒๒) ๑๒๔๒ (พ.ศ.๒๔๒๓) ๑๒๔๓ (พ.ศ.๒๔๒๔) ด้านที่ ๒ มีอักษรจีนสองข้าง อ่านว่า “จิง เฮง หง ป้อ” แปลว่า อึแปะที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง

¹ คำว่าอึแปะ เป็นชื่อเรียกและใช้ในหลายความหมาย (๑) ชื่อเรียกพันธุ์พืช ผักอึแปะ (*Mimulus orbicularis* Benth.) หรือดับเต่า ซึ่งเป็นไม้ล้มลุก ใบเลี้ยงคู่ วงศ์เดียวกับต้นแววมยุรา (๒) ชื่อเรียกสัตว์ อึแปะทะเล (Sand Dollar) หรือเหรียญทะเล เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง กลุ่ม echinoderms เช่นเดียวกับเม่นทะเล ดาวทะเล (๓) ชื่อเรียกสิ่งของ เช่น แหวนอึแปะ (Plain Washer) ใช้ลดช่องว่างและเพิ่มความแข็งแรงระหว่างโบลท์(Bolt)หรือน็อตตัวผู้ และนัท(Nut)หรือน็อตตัวเมีย และ (๔) ชื่อเรียกเงินตรา เหรียญอึแปะหรือเหรียญจีน

การพบอักษร ๓ ภาษา บนเหรียญอียิปต์ แสดงให้เห็นถึงผู้คนที่อาศัยหลักในเมืองสงขลา มีทั้งชาวไทย พุทธ ไทยมุสลิม และชาวจีน ความแพร่หลายของอียิปต์สงขลาเนื่องจาก เมืองสงขลาส่งเหรียญอียิปต์ไปใช้ในกลุ่ม ๗ หัวเมืองมลายู (ปัตตานี สายบุรี หนองจิก รามัญ ยะลา ระแงะ ยะหริ่ง) ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ในความปกครองของ เมืองสงขลา อีกส่วนหนึ่งอาจเกิดจากเงินพดด้วงและเหรียญของรัฐบาลยังกระจายไม่ทั่วถึงหรือไม่พอต่อความต้องการใช้ในหัวเมือง

ด้านการผลิตอียิปต์ ที่พบจากเอกสารบางฉบับได้กล่าวถึงเจ้าเมืองสงขลาเป็นผู้จัดทำอียิปต์ขึ้นเฉพาะ เมืองสงขลา เรียก “กะแปะ” สิ่งนี้สามารถยืนยันการใช้ของค์ความรู้ทางด้านโลหกรรมของเมืองสงขลาได้เป็นอย่างดี ทั้งยังพบเข้าหล่อเหรียญอียิปต์ และชิ้นส่วนเหรียญอียิปต์ที่นำออกจากเข้า แต่ยังไม่ได้ตัดแต่งให้เป็น เหรียญกลมแบน ลักษณะเป็นกึ่งเม็จะใช้ก็หักเหรียญออกจากกึ่ง นอกจากนั้นเมืองสงขลามิ่วตฤติบในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นที่บุกหรือตะกั่ว มีการทำเหมือนแร่ในบางพื้นที่

มูลค่าที่ปรากฏบนเหรียญอียิปต์สงขลา มีความน่าสนใจ เพราะอักษรที่ระบุว่าเป็นสงขลา ๑๐๐ เบี้ยเป็น ๑ เหรียญ ไม่สอดคล้องกับบัญชีสิ่งของเมืองสงขลาที่ระบุว่า “เบี้ยตะกั่วเมืองสงขลาใช้จ่ายกัน ๔๐๐ เบี้ยเป็น ๑ เหรียญ สิบเบี้ยเรียกเฟื้องหนึ่ง” พอจะสันนิษฐานได้ว่าค่าของเหรียญอียิปต์สงขลาในแต่ละปี มีค่าเงินเทียบกับ เงินเหรียญไม่เท่ากัน อาจมีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนแต่ละปี แต่เมื่อมีการประกาศยกเลิกการใช้เงินพดด้วง (พ.ศ.๒๔๕๑) เนื่องจากเหรียญกษาปณ์ของรัฐบาลมีการผลิตที่ได้มาตรฐานและมีจำนวนเพียงพอ จึงเป็นไปได้ว่า เหรียญอียิปต์ของทุกเมืองน่าจะได้รับความนิยมลดลง และเลิกใช้ไปในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (๒๕๔๗). บัญชีสิ่งของที่เมืองสงขลาและเมืองพัทลุงจัดส่งไปกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๔ เพื่อจัดแสดงในงานพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบร้อยปี พ.ศ.๒๔๒๕. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ชวลิต อังวิทยาธร. (๒๕๔๒). “เงินตราท้องถิ่นภาคใต้ : เหรียญกษาปณ์”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. เล่มที่ 7. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า. (๒๕๐๔). ซีวีวี. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

เหรียญอึแปะสงขลา

ธีระ จันทิปะ (นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา)

อึแปะ¹ หรือเหรียญจีน มีใช้หลายพื้นที่ของภาคใต้ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้นำเหรียญเงินตราจีนเข้ามาใช้ กระทั่งชาวจีนมีความก้าวหน้าเป็นผู้นำชุมชนหรือเป็นเจ้าของเมือง จึงเริ่มผลิตเหรียญเงินตราแบบเหรียญอึแปะจีน เพื่อแลกเปลี่ยนภายในพื้นที่ปกครองของตนเองแทนการใช้หอยเบี้ยและเงินพดด้วง (เหรียญอึแปะไม่ใช่เงินตราที่ใช้กันทั่วไปในราชอาณาจักรสยามแบบเงินที่รัฐผลิตขึ้น) การใช้อึแปะสงขลาคงคล้ายกับอึแปะที่ใช้ในหัวเมืองปักษ์ใต้หลายแห่ง อึแปะมักปรากฏในกิจการกงสีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจการเหมืองแร่ กิจการโรงสีข้าว กิจการโรงเลื่อยโรงไม้ กิจการโรงบ่อน โรงเหล้า โรงฝิ่น มีการกำหนดค่าอึแปะเพื่อเทียบกับเงินตราของรัฐ

อึแปะสงขลา บ้างเรียก “เหรียญอึแปะ” “เหรียญจีน” “อัฐดิบุก” “เบี้ย” หรือ “กะแปะ” บางถิ่นจะเรียก “เบี้ยตะกั่ว” “เบี้ยตะกั่วฝนรูกกลาง” ส่วนชื่อทางการเรียก “เงินเหรียญตราหนังสือจีน” แต่เดิมเหรียญอึแปะในภาคใต้เป็นเหรียญเงินตราแบบอึแปะจีนชนิดหนึ่งที่ชาวจีนใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง (ราว พ.ศ.๑๑๖๑-๑๔๕๐) รูปลักษณ์ของเหรียญอึแปะ เป็นเหรียญที่หล่อจากตะกั่วผสมดีบุก ลักษณะเหรียญกลมแบน ยกขอบโดยรอบ มีความหนา ๒-๓ มิลลิเมตร ตรงกลางเป็นรู ทั้งรูกกลมและรูสี่เหลี่ยม มีอักษรหรือภาพสัญลักษณ์นูนปรากฏทั้งสองด้าน บางเหรียญมีรอยกดประทับ เหรียญอึแปะสงขลาที่พบมี ๓ ชนิด ทำขึ้นเฉพาะในเมืองสงขลา ระยะแรกมีเพียงภาษาจีน ต่อมาเพิ่มอักษรไทย อักษรอาหรับ และระยะหลังเพิ่มปี่จุลศักราช ส่วนการระบุกงสีในเหรียญ ปรากฏเพียงกงสีเดียว คือ **จิ้นเฮงกงสี**

อึแปะสงขลาชนิดแรก ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “สง” อยู่ข้างบน และมีอักษรไทย “ขลา” อยู่ข้างล่าง มีอักษรอาหรับสองข้าง อ่านว่า “เนกริจิงกอรา” แปลว่า นครสงขลา ส่วนด้านที่ ๒ มีอักษรจีน ๔ ตัว อ่านว่า “ซัง เซี่ย ทง ป้อ” แปลว่า อึแปะเมืองสงขลา ไม่ระบุปีที่ผลิต

อึแปะสงขลาชนิดที่สอง ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “เบี้ยสงขลา ร้อยละเหลียน” ด้านที่ ๒ มีอักษรจีนตัวเล็ก ๑ ตัว แปลว่า หัว และมีอักษรจีนตัวใหญ่รอบเหรียญ อ่านว่า “ซัง เซี่ย ทง ป้อ มวย แปะ แจ็ก อี้” แปลว่า อึแปะนครสงขลา ร้อยละหนึ่งเหรียญ

อึแปะสงขลาชนิดที่สาม ด้านที่ ๑ มีอักษรไทย “สงขลา” อยู่ข้างบน ข้างล่างบอกปี่จุลศักราช ซึ่งเหรียญที่พบมีระบุปี ๑๒๔๑ (พ.ศ.๒๔๒๒) ๑๒๔๒ (พ.ศ.๒๔๒๓) ๑๒๔๓ (พ.ศ.๒๔๒๔) ด้านที่ ๒ มีอักษรจีนสองข้าง อ่านว่า “จิง เฮง ทง ป้อ” แปลว่า อึแปะที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง

¹ คำว่าอึแปะ เป็นชื่อเรียกและใช้ในหลายความหมาย (๑) ชื่อเรียกพันธุ์พืช ผักอึแปะ (*Mimulus orbicularis* Benth.) หรือดับเต่า ซึ่งเป็นไม้ล้มลุก ใบเลี้ยงคู่ วงศ์เดียวกับต้นแววมยุรา (๒) ชื่อเรียกสัตว์ อึแปะทะเล (Sand Dollar) หรือเหรียญทะเล เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง กลุ่ม echinoderms เช่นเดียวกับเม่นทะเล ดาวทะเล (๓) ชื่อเรียกสิ่งของ เช่น แหวนอึแปะ (Plain Washer) ใช้สอดช่องว่างและเพิ่มความแข็งแรงระหว่างโบลท์(Bolt)หรือน็อตตัวผู้ และนัท(Nut)หรือน็อตตัวเมีย และ (๔) ชื่อเรียกเงินตรา เหรียญอึแปะหรือเหรียญจีน

การพบอักษร ๓ ภาษา บนเหรียญอีแปะ แสดงให้เห็นถึงผู้คนที่มีอาศัยหลักในเมืองสงขลา มีทั้งชาวไทย พุทธ ไทยมุสลิม และชาวจีน ความแพร่หลายของอีแปะสงขลาเนื่องจาก เมืองสงขลาส่งเหรียญอีแปะไปใช้ในกลุ่ม ๗ หัวเมืองมลายู (ปัตตานี สายบุรี หนองจิก รามัญ ยะลา ระแงะ ยะหริ่ง) ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ในความปกครองของ เมืองสงขลา อีกส่วนหนึ่งอาจเกิดจากเงินพดด้วงและเหรียญของรัฐบาลยังกระจายไม่ทั่วถึงหรือไม่พอต่อความต้องการใช้ในหัวเมือง

ด้านการผลิตอีแปะ ที่พบจากเอกสารบางฉบับได้กล่าวถึงเจ้าเมืองสงขลาเป็นผู้จัดทำอีแปะขึ้นเฉพาะ เมืองสงขลา เรียก “กะแปะ” สิ่งนี้สามารถยืนยันการใช้ข้อเท็จจริงทางด้านโลหกรรมของเมืองสงขลาได้เป็นอย่างดี ทั้งยังพบเข้าหล่อเหรียญอีแปะ และชิ้นส่วนเหรียญอีแปะที่นำออกจากเข้า แต่ยังไม่ได้ตัดแต่งให้เป็น เหรียญกลมแบน ลักษณะเป็นกึ่งเม็จะใช้ก็หักเหรียญออกจากกึ่ง นอกจากนั้นเมืองสงขลามีวัตถุประสงค์ในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นตึกหรือตะกั่ว มีการทำเหมือนแร่ในบางพื้นที่

มูลค่าที่ปรากฏบนเหรียญอีแปะสงขลา มีความน่าสนใจ เพราะอักษรที่ระบุว่าเบี้ยสงขลา ๑๐๐ เบี้ยเป็น ๑ เหรียญ ไม่สอดคล้องกับบัญชีสิ่งของเมืองสงขลาที่ระบุว่า “เบี้ยตะกั่วเมืองสงขลาใช้จ่ายกัน ๔๐๐ เบี้ยเป็น ๑ เหรียญ สิบเบี้ยเรียกเฟื้องหนึ่ง” พอจะสันนิษฐานได้ว่าค่าของเหรียญอีแปะสงขลาในแต่ละปี มีค่าเงินเทียบกับ เงินเหรียญไม่เท่ากัน อาจมีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนแต่ละปี แต่เมื่อมีการประกาศยกเลิกการใช้เงินพดด้วง (พ.ศ.๒๔๕๑) เนื่องจากเหรียญกษาปณ์ของรัฐบาลมีการผลิตที่ได้มาตรฐานและมีจำนวนเพียงพอ จึงเป็นไปได้ว่า เหรียญอีแปะของทุกเมืองน่าจะได้รับความนิยมนลดลง และเลิกใช้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (๒๕๔๗). บัญชีสิ่งของที่เมืองสงขลาและเมืองพัทลุงจัดส่งไปกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๔ เพื่อจัดแสดงในงานพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบร้อยปี พ.ศ.๒๔๒๕. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ชวลิต อังวิทย์ธร. (๒๕๔๒). “เงินตราท้องถิ่นภาคใต้ : เหรียญกษาปณ์”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. เล่มที่ 7. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า. (๒๕๐๔). ชีวีวัฒน์. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.